

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ XVI—XVII СТ. У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Як не дивно, але навіть на сучасний розгляд європейської Реформації XVI—XVII ст. досить сильно впливає тодішня конфесійна боротьба. Адже саме звідси поширене зведення реформаційних процесів насамперед до виникнення протестантизму як найпотужнішої в історії європейського світу антикатолицької опозиції. Наголос же на опозиційному характері суспільних та релігійно-церковних реформ тієї пори приводить до використання поняття Контрреформації там, де йдеться про реакцію католицької церкви на ці реформи. А за поняттям Контрреформації, у свою чергу, губляться деякі цікаві речі, наприклад, справжня реформа, здійснена в рамках самої римської церкви, що зовсім не відстала від реформи протестантської і виявилася не менш ефективною та значущою. До того ж опозиція Реформації і Контрреформації з позицій фактично конфесійного мислення — свідомо чи не усвідомлено — набирала оціночного забарвлення. Нарешті, до усього згаданого здавна прикладається звичка розглядати європейські події, неначе такі, які відбуваються “на тому березі”.

Зробити принаймні перші кроки до подолання згаданих звичок розуму доводиться, коли приступаємо до розгляду релігійного життя України XVI, а ще більше XVII століть. Багато вже було сказано про Україну тих часів як політичне, культурне та конфесійне порубіжжя між Сходом і Заходом. До XVI ст. набула повноти взаємодія політико-правових систем європейської та давньоруської; латино-польська офіційна культура випробувала на витривалість традиційну слов'яно-грецьку. Знаходилися в одному суспільному та духовному просторі римський католицизм, протестантські течії та православ'я східного обряду.

Розвиток релігійного життя у XVII ст. і саме в Україні, став важливим моментом загальноєвропейської історії, показавши, що:

— Реформація XVI—XVII ст. була спільним для більшості європейських народів процесом. Вона не була здобутком лише “протестантського”, або навіть “протестантського” і “католицького” світів. У світі “православному” реформаційні процеси також відбувалися — і не лише як впливи та запозичення;

— справжня реформа східної церкви, виявлена у виникненні “з’єдиненої” та “нез’єдиненої” церков, у братському русі та внутрішньо-церковних реформах Петра Могили та Йосипа Рутського була найменше наслідком протестантських або римо-католицьких впливів. Це був вияв внутрішньої потреби у реформуванні культурних та організаційних засад церковного життя, потреби, яка виявилася нагальною для східної церкви так само, як і для західної;

— специфічними (порівняно з іншими європейськими країнами) виявилися і шляхи, і результати цієї реформи. Здається, саме у такому плані буде корисним аналіз Брестської унії та подальших унійних акцій; діяльності православних братств та реформи Могилянської доби;

— Польсько-Литовська держава XVII століття, ставши своєрідним “фокусом” протестантської, католицької та православної (східної) моделей церковного реформування, отримала також унікальний досвід багатоконфесійності у суспільстві. Плідним було б порівняння релігійних конфліктів та компромісного розподілу “сфер впливу” між різними конфесіями у Європі (наприклад, Аугсбурзький мир 1555 року, низка “законів про віротерпимість” у різних країнах) та релігійну боротьбу на польських сеймах, акти на кшталт “Пунктів заспокоєння” 1632 р. Владислава IV; — нарешті, говорячи про Реформацію у “православному” світі, не можемо обійтися без порівняння реформ східної церкви на Україні та у Московській державі — і через конфесійну спорідненість, і через той вплив, який Україна завдала на суспільство сусідньої держави.

Україна у XVI—XVII століттях прилучилася до європейської Реформації — не як пасивний спостерігач або носій “впливів”, а як самостійний чинник, з власним своєрідним досвідом. Реформаційний рух не може бути зрозумілим у повноті культурних та конфесійних виявів без вивчення та урахування цього досвіду.

О. Горбань (Полтава)

ДО ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ РУСІ ПІСЛЯ ПРИЙНЯТТЯ ХРИСТИЯНСТВА

Національне відродження незалежної України нерозривно пов’язане з осмисленням глибинних коренів її цивілізації. Однією